

ZAMBIA: LEVEN NA DE OPHEFFINGSUITVERKOOP

‘Ik ben niet ziek. U moet eens naar mijn tegenkandidaat kijken, let maar eens goed op zijn huid. Die ziet er echt heel ongezond uit.’

‘Ik ben niet verlamd. Kijkt u zelf maar. Ik kan lopen als een kievit.’

Als er in Zambia dit soort teksten weerklinken mag u er vergif op innemen dat er verkiezingen voor de deur staan. En dat klopt: op 28 september kiest Zambia een nieuwe president, de vierde sinds 1964.

De huidige regering van Levy Mwanawasa doet het niet eens zo slecht, gegeven de omstandigheden en de kwaliteit van de geërfde boedel toen hij in 2001 staatshoofd werd. De economie groeit met zo'n 5% per jaar, de gigantische buitenlandse schuld is zo goed als weggewerkt en de corruptie wordt aangepakt. Zelfs zijn voorganger Frederick Chiluba bleek niet immuun; hij wordt vervolgd wegens verduistering en fraude. De matig populaire Mwanawasa staat kandidaat voor een tweede (en laatste) termijn.

Wie in Zambia “economie” zegt, zegt eigenlijk “koper”. Dat metaal werd bijna 80 jaar geleden in grote hoeveelheden gevonden aan de grens met Congo. De Britse kolonisten stampten in razend tempo ‘s werelds één na grootste koperindustrie uit de grond. De regering van Zambia's eerste president Kenneth Kaunda nationaliseerde de boel en maakte er een gigantisch staatsconglomeraat van, het grootste in Afrika. In de jaren '70 werkten daar zo'n 50.000 mensen; het monster beheerste het leven van 2 miljoen Zambianen. Alles was van de staatsmijnen: het openbaar vervoer, het hotel, de kapsalon, zelfs de voetbalclub waar de oud-PSVer Kalusha Bwalya speelde.

In de jaren '70 begon de productiviteit in te zakken terwijl de productiekosten omhoog schoten. Tienduizenden mensen verloren hun baan. Het roer moest om en dat gebeurde toen Chiluba's regering aantrad. “Privatiseren” werd het motto. Soms ging dat goed – vaker ging het verschrikkelijk mis.

Het resultaat mocht ik enkele jaren geleden aanschouwen in Luanshya, een charmant stadje waar de Roan Antelope mijn ooit werk bood aan 5,000 mensen. Ten tijde van mijn bezoek waren dat er nul. Of nee: er zaten een paar mannen verloren in een computerhok op een paar oude PC's te proberen de administratie overeind te houden. De ramen waren overal kapot, in de mijn zelf kwam niemand meer, uit de afvoerleidingen spoot vuilriekend vocht, de etterende wonden van een overhaaste, afgedwongen en ondoordachte privatisering. Luanshya zelf was een spookstad; een handjevol mensen lummelde wat rond bij de (meest gesloten) winkels.

Er is één pagina uit Joseph Stiglitz' boek *Globalisation and its Discontents* die iedere economische “hervormer” uit het hoofd dient te leren: nummer 139. Daar legt Stiglitz het volgende uit: wanneer je een staatsgecontroleerde economie ontdoet van zijn handboeien moet je er eerst voor zorgen dat je de wetten en instituties (financiële wetgeving, beurstoezicht, eigendomsrecht enzovoorts, allemaal hele normale dingen) op hun plek zet die een normale economie in banen kunnen leiden. Anders krijg je niets anders dan wild en ongecontroleerd gegraai. Zie Zambia onder Chiluba, wat een natuurgetrouwe kopie is van Rusland onder Boris Yeltsin. Wat in IMF en

Wereldbankjargon zo keurig “liberalisatie” heet betekent in de praktijk *asset stripping*, in een roofoconomie waar degenen met politieke invloed jatten wat er te jatten valt. Rusland’s industrie kreeg er een doodklap van, Zambia kreeg Luanshya. De winnaars verdwijnen naar het buitenland en kopen met hun gestolen geld weer andere bedrijven op – of voetbalclubs als Chelsea.

Ik kan mij niet heugen dat Nederland – dat zichzelf graag afficheert als goede oude vriend van Zambia - zich ooit hard heeft gemaakt voor dat zo vurig door Stiglitz bepleite raamwerk van wetten en regels. Daar had het natuurlijk alle kans toe, binnen Wereldbank of het IMF, de instellingen die de “Zambiaanse liberalisering” afdwongen met de dreiging: geen uitverkoop – geen hulpgeld. Gelukkig zijn er ook serieuze investeerders naar Zambia’s kopersector gekomen maar het is glashelder dat figuren als de Londense metaalhandelaar Binani, die de mijn in Luanshya ruïneerde, geen kans hadden gehad als er een fatsoenlijk wettelijk kader was geweest. Nederlanders vinden het vanzelfsprekend dat een onbekende speculant niet de kans krijgt om er – pakweg – met de infrastructuur van de spoorwegen vandoor te gaan. Dat gebeurde in Rusland en Zambia en talloze andere plaatsen wel.

Waar geïnvesteerd is krabbelt de Copperbeld weer overeind en neemt zelfs de werkgelegenheid weer toe. Nog steeds verdient Zambia meer dan 80% van zijn geld aan de export van koper. Dat inkomen wordt iedere werkdag rond lunchtijd in een paar minuten vastgesteld op de London Metal Exchange, dezelfde plek waar Binani lucht kreeg van de uitverkoop in Zambia. Op dit moment is het koper zo duur dat zelfs in Nederland bliksemafleiders gestolen worden en verkocht. Maar dat kan zo weer afgelopen zijn. De koperprijs heeft iets van een kermisattractie: zo hang je boven de boomtoppen – zo raas je met je eten in je keel weer naar beneden.

Nu roept iedereen al jarenlang: diversificatie! Maar waarheen moet je dan je economie sturen? Daar zijn zeker twee antwoorden op en in beiden kan Nederland een positieve rol spelen.

Allereerst is er de landbouw. Interessant gegeven: Nederland voerde in 2004 voor €7.6m aan Zambiaanse waar in, waarvan de helft land- en tuinbouwproducten zoals bloemen. Een andere belangrijke markt is die voor organisch verbouwd voedsel. De structurele verwaarlozing van de landbouw door bijna alle Zambiaanse regeringen heeft één ironisch gelukkig neveneffect: je kunt bijna overal organische spullen verbouwen want bijna nergens is ooit met gif gestrooid of kunstmest gebruikt. Dat was dan ook exact de reden waarom de minister van landbouw Mundia Sikatana zo enorm gekant was (en is) tegen de import van genetisch gemanipuleerde maïs, nota bene onder het mom van voedselhulp: het zou Zambia kostbaar (en bovendien snelgroeiend) marktpotentieel kosten.

Tweede groeipost: toerisme. Het land begint zijn attracties uit te baten, met Victoria Falls aan kop. Ook wildparken, sommigen zo groot als Nederland zijn in trek, net als de baaierd aan cultuur, van traditionele ceremonies tot muziek, die het land afficheert.

Er is minimaal 8% economische groei nodig om een begin te kunnen maken met armoedebestrijding. ‘Welvaart maak je zelf,’ sprak de directeur van de Centrale Bank onlangs. Zodra men de kans krijgt, gebeurt dat ook. Nog geen week nadat de telefonische dienstverlening was vrijgegeven verzezen er, midden jaren ’90,

getimmerde telefoonkiosken in de straten, waar jonge snelle gastjes (waar hadden die al die tijd toch gezeten?) klanten lieten bellen voor scherpe prijzen. Sommigen pakten het grootser aan: de jongedame die het Business Service Centre op het vliegveld van Lusaka opzette verhuurde gewoon haar eigen mobieltje als een bezoeker zo'n ding nodig had. Dure grap, overigens.

Daar is meer van nodig. Misschien kan presidentskandidaat Hakainde Hichilema daarvoor zorgen. Hij is zakenman en accountant en naast Mwanawasa één van de meer kansrijke kandidaten op 28 september. Hij is een politieke nieuweling en staat aan het hoofd van een unicum in de Zambiaanse politieke geschiedenis: een verbond van drie politieke partijen.

Zambia lijkt een goed pad ingeslagen te zijn. Maar wie er straks ook gekozen wordt, er staan de nieuwe regering vier gigantische obstakels te wachten.

Eén: de AIDS-crisis. Hoewel je met schattingen van het aantal geïnfecteerde altijd moet uitkijken is er geen discussie over het feit dat veel te veel Zambianen nodeloos doodgaan aan allerlei ziekten, en dat AIDS daar een belangrijke oorzaak van is. De gezondheidszorg kraakt in haar voegen en het wordt alleen maar erger. Ieder geval van AIDS betekent minstens vier dingen: verlies van productieve arbeid, verlies van een familielid (vaak een ouder), extra druk op de rest van de familie en torenhoge medische kosten.

Twee: corruptie. De groteske uitverkoop van het land onder Chiluba maakte wijdverspreide corruptie mogelijk en het verwijderen van deze economische metastase is een enorme klus. Eén presidentskandidaat zal zich er in elk geval niet mee bezighouden: Chiluba's oude vriend Michael Sata heeft al aangekondigd dat hij alle processen tegen zijn oude makker zal stopzetten. Logisch, want bij voortzetting komt Sata's eigen corrupte verleden ooit een keer ter sprake en dan hebben we weer een politiek lijk aan een lantarenpaal hangen. De laatste opiniepeilingen voorspellen overigens het tegendeel: Sata gaat aan kop.

Drie: de gesloopte overheid. Bijna 15 jaar Wereldbank en IMF-bemoeienis hebben geleid tot een overheid die in feite niet meer functioneert – behalve op plaatsen waar die dat juist niet zou moeten doen. *The Economist* schreef in juli 2005 dat de grootste hinderpaal voor de bevrijding van de landbouw bestond uit een gekmakende bureaucratie. Die energie kan uiteraard beter gestoken worden in het verstrekken van basisdiensten aan de bevolking en het herstel van iets van overheidsgezag op Zambia's uitgestrekte platteland.

Laatste bedreiging: ontwikkelingshulp. Een krankzinnige 13.6% van het Bruto Nationaal Product bestaat uit hulp en nog erger: bijna de helft van de overheidsbegroting bestaat uit hulpgeld. Dat zijn evenzoveel remmen op de economie: gratis geld is geen aansporing om zelf te produceren en bovendien blijft de Zambiaanse overheid verantwoordelijk verschuldigd aan donoren in plaats van aan zijn eigen belastingbetalende burgers – die kunnen dan ook zonder gevolgen volledig genegeerd worden.

Nederland is een grote donor in Zambia, al jaren. De bijdrage dit jaar is €48m. Dat geld gaat op zich naar nuttige doelen, namelijk onderwijs en gezondheidszorg – maar

dat gaat al 40 jaar lang zo. Incidenteel zijn er wel wat resultaten maar *per saldo* zet het geen zoden aan de economische dijk en bovendien houdt Nederland die ellendige hulpafhankelijkheid in stand.

Het kan beter: Nederland is al een belangrijk doorgeefluik voor Zambia's bloemen. Maar wat dacht u vervolgens van een stevige promotie voor het toerisme, een forse duw in de rug van microkrediet zodat die jongedame op het vliegveld en die jongens met die telefoonkiosken kunnen gaan groeien en zelf mensen in dienst nemen? Of wat dacht u van dubbele steun aan de (organische) landbouw? Dat kan door te investeren in die sector en tegelijk te pleiten voor echte vrijhandel en dus open markten – met name in Brussel en als straks de WTO-onderhandelingen hoestend op gang komen.

Voor Zambia zelf zou het mooi zijn als het op 28 september kiest voor iemand die bereid is de strijd tegen de corruptie voort te zetten, de landbouw te bevrijden en hard te gaan werken aan wat ik maar even “Het Raamwerk van Stiglitz” noem, voordat hij tegen de rest van de wereld zegt: *we're open for business*.

Bram Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.